

75 שנה לא הכרענו. זה הרגע להכריע

יניב רוזנאי ודינה זילבר

// ישראל נמצאת בחדר טראומה", כותב פרופ' ידידיה שטרן ("הארץ", 2.6). הדיאגנוזה נכונה, אך התרופה שגויה. פרופ' שטרן רן רושם לישראל "חוקה פרוצדורלית, רוזה", שתעסוק רק בהסדרת רשויות השלטון. אנחנו מציעים משהו אחר: חוקה רוזה, אבל לא אנורקטית. האפשרויות שמונה שטרן והבחירה המועדפת עליו, מאלו שלכאורה ממצות את מפת הדרכים החוקתית האפשרית, שובות את הלב בקריאה ראשונה. שהרי בין שתי אפשרויות "קיי צונניות" כביכול – "חוקה מלאה" או "קנטוניזציה" – מי יכול לה-תנגד לדרך-אמצע, המתאימה לקיבולת הקיבה הרגיזה של החברה הישראלית שהגיעה לידי שבר פנימי?

ראשית, לא נכון להציג את האפשרות של חוקה מלאה כע-מדה קיצונית, או ככזאת שיש להתייחס למידת הריאליות שלה באופן דומה לביאת המשיח – תמיד מקווים, אך כנראה שזה לא יקרה בימי חיינו. דווקא משברים כחיי אומה הם פעמים רבות בית היוצר של רגע חוקתי. אמנם התמהמה 75 שנה, אך אולי מהשבר תצמח ההסכמה החברתית הרחבה, שתנביט את החוקה המקווה, שתהיה בסיס לתחילת הריפוי.

שנית, לא ברור מדוע הקנטוניזציה הוצגה כאפשרות השלי-שית, לצד "חוקה מלאה" ו"חוקה רוזה, פרוצדורלית". מבחינה לוגית, האפשרות השלישית היא השארת המצב המשטרי הנו-כחי על כנו. לשרוד במשבר חבולים, לאפר את החבורות בלי לטפל בעומק הסיבות, עד שמשוהו בזהות היסודית של החברה שלנו ובפוטנציאל הלכידות הבסיסי שלה יינזק באופן שאינו ניתן לשיקום.

וכעת לביקורת העיקרית על מתווה "החוקה הרוזה". גם אם מסכימים על נקודת המוצא, לפיה חוקה מפורטת, מלאה ומוש-למת איננה בין הקלפים כרגע, חוקה "רוזה ופרוצדורלית" איננה הפתרון שיבריא אותנו. ראשית, כי היא אנורקטית. אין היא מספקת את המענה ההכרחי לגירעון המרכזי שחשפה המציאות המבהילה: הבטחת חירות האזרח הקטן מפני שרירות השלטון, כל שלטון, ומפני כוח בלתי מוגבל שהוא יכול לרכז בידיו. הסדרת מבנה רשויות השלטון היא הכרחית, אבל הגירעונות המרכזיים שהתגלו במשבר הנוכחי הם מיקוד ההפיכה המשטרית ההרסנית במערכת המשפט, על אגפיה – בית המשפט העליון והייעוץ המשפטי לממשלה – והעדר עיגון חוקתי לזכויות האדם, שהב-סיסית שבהן היא הזכות לשוויון. חסרים הבטחת העצמאות של מערכת המשפט ועיגון זכויות האדם מתוך הגנה חוקתית.

דרושה חוקה רוזה, כהצעת פרופ' שטרן, אך כזאת שעומדת על שתי רגליים לפחות: חוק יסוד: החקיקה ועיגון עקרון השוויון

הסכמה על מבנים וכללים היא חשובה, ובעניין זה אין לנו ויכוח עם שטרן. עלינו לדרוש הסכמה על כללי-משחק משט-ריים, שלא ישתנו על ידי שלטון, כל שלטון, שירצה להסיר מעל עצמו כל בלם, רסן, איוון וממלכתיות. ובתרגום ל"משפטית": דרוש חוק יסוד: החקיקה, שיקבע מהו חוק יסוד מבחינת הנו-שאים שהוא יכול לעסוק בהם (רשויות השלטון, זהות וזכויות), כיצד מחוקקים אותו, באיזה רוב ובאיזה הליך, כדי לשקף הסכמה חברתית רחבה כראוי לפרקי חוקה.

אבל אי אפשר לתלות את התקוות בכללים פרוצדורליים בלבד. אי אפשר לצאת מההתפרצות הגעשית החברתית בלי טיפול שורש. אין עוד אפשרות לקיצורי דרך, לקוסמטיקה בל-בד, שתייצר אשליה של מראה מאושש. מוכרחים להכניס את הידיים פנימה ולטפל ביסודות ולחזק אותם ככל האפשר, כדי להבטיח שמחר לא יקרוס הגג על ראשינו, ושאם נידרדר חלילה בעתיד למשבר נוסף, נגיע אליו עם תשתיות חברתיות שיאפשרו לגוף הישראלי להתמודד עימו.

בהצעה של שטרן נפקדת ליבת הדמוקרטיה: הזכות לשוויון. השוויון הוא המדרגה היסודית שעליה צריך להיבנות כל הבניין. בלעדיה הוא לא ייבנה ישר, אלא עקום. ויתור על השוויון כערך חוקתי מעוגן ומוגן איננו יהודי ואיננו דמוקרטי, ואינו יכול להתקבל במדינה המספרת לעצמה חזור וספר את הסיפורים על "עם סגולה" ו"אור לגויים". בלי השוויון אלה סיפורים חלולים. לכן לצד חוק יסוד: החקיקה יש לדרוש עיגון חוקתי של עקרון השוויון, על בסיס מגילת העצמאות.

"הכרעת המציאות שאינה בשלה להכרעה", כדברי שטרן? 75 שנה לא הכרענו, מתי יבשיל הרגע המתאים? האם לא קיבלנו כעת את קריאת ההשכמה המהדהדת ביותר?

זו העת לעשות את המהלך ההכרחי, המתבקש, הבסיסי, המאוחר אך החיוני. עלינו לצאת בדרישה לחוקה העומדת על שתי רגליים לפחות – חוק יסוד: החקיקה, ועיגון עקרון השוויון ברוח מגילת העצמאות. זו החוקה הרוזה, ועל פחות ממנה לא ניתן להתפשר.